

Lär känna FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Ett material från projektet Agenda 50 – verktyg för våra rättigheter
– om förverkligandet av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Copyright: Handikappförbundens samarbetsorgan

Layout: Lettera127

Upplaga: 6000 ex

Tryck: Sjuhäradsbygdens Tryckeri AB 2008

ISBN 978-91-86151-02-7

»FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning«

I december 2006 antog FN en ny konvention om mänskliga rättigheter för människor med funktionsnedsättning. Konventionen antogs av Sveriges riksdag 13 november 2008.

En stat som har antagit konventionen ansvarar för att rättigheterna förverkligas på alla samhällsnivåer, nationellt, i regioner och landsting och i landets alla kommuner. Konventionen kan användas som riktlinjer för vilka åtgärder som behövs för att människor med funktionsnedsättning ska få sina mänskliga rättigheter uppfyllda. Konventionen är också ett bra och viktigt stöd i handikapprörelsens intressepolitiska arbete.

Konventionen

- Identifierar och förtydligar att mänskliga rättigheter även omfattar människor med funktionsnedsättning.
- Gör att var och en kan se vilka rättigheter som finns.
- Läger fast samhällets ansvar för att mänskliga rättigheter ska förverkligas för människor med funktionsnedsättning.
- Ger handikapprörelsen rätt att vara delaktig i beslutsfattande som rör människor med funktionsnedsättning och rätt att delta fullt ut i övervakningen av hur konventionen efterlevs.

Lär känna FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Det här materialet vänder sig till dem som vill lära känna konventionens rättigheter och vad de innebär. Materialet kan användas inom handikapp-rörelsen som ett sätt att klargöra vilka rättigheter människor med funktionsnedsättning har och vad vi kan kräva av våra politiker. Det kan också användas av politiker, tjänstemän och personalgrupper på alla samhällsnivåer som behöver kunskap om rättigheterna för att kunna förverkliga dem.

Materialet består av följande delar:

1. Grunden för mänskliga rättigheter
2. Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

3. Lär känna innehållet i artiklarna – övningsexempel
4. Vägen till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning
- 5.Handledning
6. Facit till övningsexemplen i del 3
7. Några användbara hemsidor

Materialet finns även på punktskrift, i DAISY-format och som teckenspråkig dvd. Det ska användas tillsammans med konventionstexten.

”Lär känna...” kan beställas från Handikappförbundens samarbetsorgan:

Handikappförbundens samarbetsorgan

Tel 08-546 404 00, texttel 08-546 404 50

Fax 08-546 404 44

E-post: hso@hso.se

Konventionstexten kan laddas ner från Handikappförbundens hemsida, www.hso.se

”Lär känna FN:s konvention om rättigheter för personer med funktions-nedsättning” är det första materialet i en serie om tre om FN-konventionen. Material 2, ”Använd konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning” handlar om hur handikappsreformen kan använda konventionen i sitt intressepolitiska arbete. Material 3 (som kommer att finnas färdigt i slutet av år 2009) kommer att beskriva en strategi för hur mänskliga rättigheter kan förverkligas på lokala nivåer.

November 2008

PROJEKT ”AGENDA 50 – VERKTYG FÖR VÅRA RÄTTIGHETER
– om förverkligandet av FN:s konvention om rättigheter för människor med funktionsnedsättning”

Forum Kvinnor och Funktionshinder, FQ

Svenska kommittén för Rehabilitation International, SVERI

Synskadades Riksförbund, SRF

Handikappförbundens samarbetsorgan

1. Grunden för mänskliga rättigheter

Mänskliga rättigheter är en minimistandard för vilka rättigheter som gäller alla. De bygger på nedanstående grundläggande principer.

Principerna

En stat som antagit konventionen har också ansvar för att rättigheterna förverkligas. Varje rättighet för en individ är en skyldighet för staten.

Alla människor är lika i värde och rättigheter

Alla människors behov är lika viktiga och måste ligga till grund för hur ett samhälle utformas. Alla resurser måste användas på ett sådant sätt att varje individ får lika möjligheter att delta i samhället.

Rättigheterna gäller alla människor

Detta gäller oavsett ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, sexuell läggning, funktionsnedsättning, egendom, börd eller ställning i övrigt.

De mänskliga rättigheterna är universella

En kränkning av en rättighet är en kränkning oavsett var i världen den sker. Genomförandet av rättigheterna skiljer från land till land beroende på en rättighets art och landets resurser.

De mänskliga rättigheterna är odelbara och inbördes beroende av varandra

Det kan till exempel vara svårt att tillgodogöra sig rätten till utbildning om man inte har mat för dagen. Utan utbildning kan det i sin tur vara svårare att ta del i den politiska processen.

Funktionsnedsättning – funktionshinder

År 1982 antog FN:s Generalförsamling "Världsaktionsprogrammet för handikappade". För första gången definierades här "handikapp" som ett förhållande mellan människor med funktionsnedsättning och brister i omgivningen. Det var en kolossalt viktig landvinning. Funktionsnedsättningar var därmed inte längre en fråga för medicinska experter, utan handlade om mänskliga rättigheter.

Idag säger vi inte att människor är "handikappade". Ordet *funktionsnedsättning* beskriver att en person har en nedsättning av en fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. *Funktionshinder* uppstår i mötet mellan en person med funktionsnedsättning och omgivningen, när det finns brister som begränsar en individs möjligheter att vara delaktig. *Det betyder, att det är samhället som ska anpassas efter individernas behov, och inte tvärtom.*

Konventioner är juridiskt bindande

Konventioner är juridiskt bindande dokument för stater som ratificerat dem, det vill säga undertecknat och åtagit sig att följa dem. Landets lagstiftning ska stämma med de krav som en konvention ställer. Detsamma gäller hur lagarna tillämpas. Annars begår landet konventionsbrott.

2. Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Konventionen består av ett förord och 50 artiklar. Cirka hälften av artiklarna innehåller rättigheter. En stor del av artiklarna är så kallade procedurregler. De beskriver praktiska frågor, som hur och när konventionen träder i kraft, hur övervakningen av efterlevnaden av konventionen ska gå till osv. Här har vi valt att främst lyfta fram de artiklar som innehåller rättigheterna.

FAKTA

Konventionen består av:

- ett förord,
- artiklarna 1–4 som beskriver grundläggande principer,
- artiklarna 5–30 som är rättighetsartiklar
- artiklarna 31–50 som är procedurregler. De reglerar hur genomförande, uppföljning och övervakning av konventionen ska gå till.

Artikel 1 Konventionens syfte och begreppet människor med funktionsnedsättning

I förordet och i artikel 1 slås fast att syftet med konventionen är att se till att människor med funktionsnedsättning får full och lika tillgång till sina mänskliga rättigheter. Konventionen ger således inte några nya rättigheter. Den tydliggör vad redan befintliga rättigheter innebär i förhållande till människor med funktionsnedsättning. I artikeln 1 punkt 2 beskrivs också vilka konventionen omfattar:

”Personer med funktionsnedsättning innefattar bland annat personer med varaktiga fysiska, psykiska, intellektuella eller sensoriska funktionsnedsättningar, vilka i samspel med olika hinder kan motverka deras fulla och verkliga deltagande i samhället på samma villkor som andra.”

Om man följer svensk lagstiftning och rättspraxis så innebär det att alla grupper som ingår i den svenska handikapprörelsen omfattas av konventionen.

Artikel 2 Definitioner

I artikeln definieras grundläggande ord och begrepp:

- att kommunikation, innefattar bland annat språk, textning, punktskrift, tillgängliga multimedier, lättläst, tillgänglig informations- och kommunikationsteknik (IT) och så vidare,
- att språk, innefattar bland annat talade och tecknade språk och andra former av icke talade språk,
- att diskriminering på grund av funktionsnedsättning, syftar på varje form av negativ särbehandling som hindrar människor med funktionsnedsättning från att ta del av sina mänskliga rättigheter,
- att skälig anpassning betyder sådana nödvändiga anpassningar som kan behövas för att människor med funktionsnedsättning ska kunna ta del av sina mänskliga rättigheter,
- att universellt utformade betyder att produkter, miljöer, program och tjänster ska utformas på ett sådant sätt att de så långt möjligt ska kunna användas av alla utan anpassning eller specialutformning.

Artikel 3 Allmänna principer

Artikel 3 slår fast principerna för hur människor med funktionsnedsättning ska kunna delta fullt ut i samhället. För att detta ska bli verklighet, måste hänsyn tas till att människor är olika. I artikeln beskrivs åtta grundläggande principer som måste beaktas om alla människor – oavsett funktionsförmåga – ska ha lika möjligheter att bli delaktiga i samhället. Några av principerna förtydligas i en rättighetsartikel.

PRINCIPERNA ÄR:

- Respekt för människors lika värde och självständighet, deras oberoende och frihet att göra egna val.
- Icke-diskriminering (förtydligas i artikel 5).
- Full delaktighet i samhället.
- Respekten för olikheter och accepterandet av att människor med funktionsnedsättning är en del av mänsklighetens mångfald och natur.
- Lika möjligheter.
- Tillgänglighet (förtydligas i artikel 9).
- Jämställdhet mellan män och kvinnor (förtydligas i artikel 6).
- Respekt för utvecklingen av förmågorna hos barn med funktionsnedsättning och respekt för barnens rätt att bevara sin identitet (förtydligas i artikel 7).

Principerna ska *tolkas* in i varje rättighetsartikel

I artikel 19 b) står det till exempel att:

”personer med funktionsnedsättning har tillgång till olika former av samhällsservice både i hemmet och inom särskilt boende och till annan service, bl a sådant personligt stöd som är nödvändigt för att stödja boende och deltagande i samhället och för att förhindra isolering och avskildhet från samhället.”

Rätten till samhällsservice måste bland annat ges utifrån principen ”Lika möjligheter”. Om till exempel en kommun skulle ge alla rullstolsburna samma insats utan att ta hänsyn till olikheter i levnadssituationer, så blir det fel i förhållande till principen ”Lika möjligheter” i artikel 3. Olika personer har olika levnadssituationer och behov. Samma insatser till alla ger därmed inte ”Lika möjligheter”.

Artikel 4 Allmänna åtaganden

Att respektera, skydda och främja rättigheterna

Den här artikeln handlar om en stats viktiga och övergripande åtaganden.

När en stat ratificerar en konvention åtar staten sig att respektera, skydda och att främja bestämmelserna i konventionen.

SKYLDIGHETEN ATT RESPEKTERA

Staten får själv inte kränka rättigheterna i konventionen. Rätten till arbete kan till exempel bli kränkt, om en statlig arbetsgivare vägrar anställa någon därför att hon eller han har en funktionsnedsättning.

ÅTAGANDET ATT SKYDDA

Staten måste förhindra att andra aktörer i samhället kränker rättigheterna i konventionen. Staten måste till exempel vidta åtgärder så att privata arbetsgivare inte kan diskriminera någon på grund av funktionsnedsättning, kön, etniskt ursprung, sexuell läggning eller dylikt.

ÅTAGANDET ATT FRÄMJA RÄTTIGHETERNA

Staten måste vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa, budgetära och andra åtgärder för att förverkliga rättigheterna i konventionen.

Staterna ska vidta åtgärder i syfte att:

- avskaffa gällande lagar, bestämmelser, sedvänjor och bruk som är diskriminerande mot personer med funktionsnedsättning,
- säkerställa att myndigheter och offentliga institutioner handlar i enlighet med konventionen,
- varje policy eller program tar hänsyn till rättigheterna för människor med funktionsnedsättning,
- satsa på utbildning av människor som arbetar inom konventionens områden,
- främja forskning och utveckling av tillgängliga produkter, tjänster, utrustning och anläggningar som kan tillmötesgå de behov personer med funktionsnedsättning har.

SAMARBETE MED HANDIKAPPRÖRELSEN

I artikel 4 punkt 3 slås fast att människor med funktionsnedsättning har rätt att påverka utvecklingen av viktiga frågor som berör dem. Samhället ska samarbeta med handikapprörelsen.

”I utformning och genomförande av lagstiftning och riktlinjer för att genomföra denna konvention och i andra beslutsfattande processer angående frågor som berör personer med funktionsnedsättning ska konventionsstaterna nära samråda med och aktivt involvera personer med funktionsnedsättning, däribland barn med funktionsnedsättning, genom de organisationer som företräder dem.”

Man kan säga att artiklarna 1 till 4 är hörnstenarna i konventionen.

Rättighetsartiklarna

Rättighetsartiklarna går metodiskt igenom olika områden, bland annat hälsa, utbildning, familjeliv, habilitering och rehabilitering, arbete, rättsligt skydd, sport och fritid.

Rättigheterna i artiklarna 5–9 förtydligar (som redan nämnts) även vissa av principerna i artikel 3. Artiklarna 5–9 tar upp övergripande områden som är viktiga för förverkligandet av alla rättigheter. Ett exempel är artikel 9. Den handlar om tillgänglighet, som ju är en grundläggande faktor för att alla rättigheter ska kunna bli verklighet.

Nedan beskrivs de olika rättighetsområdena i konventionen.

ARTIKEL 5 Jämlikhet och icke-diskriminering

Alla människor är lika inför lagen och har rätt till lika skydd och förmåner. Staterna ska förbjuda all diskriminering på grund av funktionsnedsättning. Positiv särbehandling som syftar till att människor med funktionsnedsättning ska uppnå jämlikhet, är inte diskriminering.

ARTIKEL 6 Kvinnor med funktionsnedsättning

Av artikeln framgår att kvinnor och flickor med funktionsnedsättning är utsatta för flerfaldig diskriminering. Staterna ska därför särskilt uppmärksamma att de har tillgång till alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

ARTIKEL 7 Barn med funktionsnedsättning

Staterna ska säkerställa att barn med funktionsnedsättning har tillgång till alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

ARTIKEL 8 Ökad medvetenhet

Varje stat ska vidta åtgärder för att höja medvetenheten om frågor som har med funktionsnedsättning att göra. Det kan till exempel handla om att bekämpa negativa attityder och fördomar.

ARTIKEL 9 Tillgänglighet

För att människor med funktionsnedsättning ska kunna leva oberoende och fullt ut kunna delta på livets alla områden ska staterna se till att samhället blir tillgängligt. Det handlar bland annat om den fysiska miljön, transporter, information, kommunikation, IT och tjänster.

ARTIKEL 10 Rätten till liv

Varje människa har rätt till livet och varje land ska säkerställa att människor med funktionsnedsättning får denna rätt på samma villkor som andra.

ARTIKEL 11 Risksituationer och humanitära nödlägen

Staterna ska säkerställa skydd och säkerhet för människor med funktionsnedsättning som är i risksituationer, som väpnade konflikter, humanitära nödlägen och naturkatastrofer.

ARTIKEL 12 Likhet inför lagen

Människor med funktionsnedsättning har rätt att i alla sammanhang bli erkända som personer i lagens mening. De ska åtnjuta rättskapacitet på samma villkor som andra och vid behov erbjudas det stöd som kan behövas för att kunna utöva sin rättskapacitet.

ARTIKEL 13 Tillgång till rättssystemet

Staterna ska säkerställa tillgången till rättssystemet för människor med funktionsnedsättning på lika villkor som för andra. De ska främja utbildning för personal inom rättsväsendet, bland annat poliser och fängelsepersonal.

ARTIKEL 14 Frihet och personlig säkerhet

Länderna ska säkerställa att människor med funktionsnedsättning har samma rätt till frihet och personlig säkerhet som andra.

ARTIKEL 15 Rätt att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning

Ingen människa med funktionsnedsättning får utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Ingen får utan sitt fria samtycke utsättas för medicinska eller vetenskapliga experiment.

ARTIKEL 16 Rätt att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp

Staterna ska vidta åtgärder för att skydda människor med funktionsnedsättning mot utnyttjande, våld och misshandel. Det gäller i och utanför hemmet, däribland på institutioner och i särskilt boende. Staterna ska också ta hänsyn till könsrelaterade aspekter i det här sammanhanget.

ARTIKEL 17 Skydd för den personliga integriteten

Alla människor med funktionsnedsättning ska möta respekt för sin fysiska och psykiska integritet på lika villkor som andra.

ARTIKEL 18 Rätt till fri rörlighet och till ett medborgarskap

Människor med funktionsnedsättning har rätt till fri rörlighet, frihet att välja var de vill bo och till ett medborgarskap på samma villkor som andra. Barn med funktionsnedsättning ska registreras vid födelsen och ska ha rätt till ett namn och till en nationalitet. De har rätt att så långt möjligt känna sina föräldrar och bli vårdade av dem.

ARTIKEL 19 Att leva självständigt och att delta i samhället

Människor med funktionsnedsättning har samma rätt som andra att leva i samhället med lika valmöjligheter. Staterna ska göra det möjligt att leva i full inkludering och delaktighet.

ARTIKEL 20 Personlig rörlighet

Människor med funktionsnedsättning ska kunna röra sig fritt och så oberoende som möjligt kunna förflytta sig på det sätt och vid den tid som de själva väljer. De ska ha tillgång till bra och användbara hjälpmedel, assistans och personlig service.

ARTIKEL 21 Yttrandefrihet och åsiktsfrihet samt tillgång till information

Staterna ska vidta åtgärder för att människor med funktionsnedsättning ska kunna utöva yttrandefriheten och åsiktsfriheten samt att ta emot och ge information. I offentliga sammanhang ska staterna göra det möjligt att använda till exempel teckenspråk och punktskrift liksom alla andra medel, former och format som kan göra kommunikationen tillgänglig.

ARTIKEL 22 Respekt för privatlivet

Ingen människa med funktionsnedsättning får utsättas för ett godtyckligt eller olagligt ingripande i sitt privatliv.

ARTIKEL 23 Respekt för hem och familj

Människor med funktionsnedsättning får inte diskrimineras i frågor som gäller äktenskap, familj, föräldraskap, adoption eller personliga relationer.

ARTIKEL 24 Utbildning

Rätten till utbildning ska förverkligas utan diskriminering och på lika villkor. Människor med funktionsnedsättning får inte utestängas från det allmänna utbildningssystemet. Alla, särskilt barn, med synskada, hörselskada, dövhet eller dövblindhet ska få undervisning på det sätt som är bäst för dem. Det förutsätter exempelvis lärare som kan teckenspråk eller punktskrift.

ARTIKEL 25 Hälsa

Människor med funktionsnedsättning har rätt till bästa möjliga hälsa utan diskriminering på grund av funktionsnedsättningen. Staterna ska erbjuda samma utbud och kvalitet som till andra av gratis eller subventionerad hälso- och sjukvård. Vården ska utföras i samråd med den enskilde.

Människor med funktionsnedsättning får inte diskrimineras i fråga om sjuk- och livförsäkringar.

ARTIKEL 26 Habilitering och rehabilitering

Staterna ska vidta åtgärder för att göra det möjligt för människor med funktionsnedsättning att uppnå och behålla största möjliga oberoende, full fysisk, mental, social och yrkesmässig förmåga. Det gäller också den fulla delaktigheten och deltagandet i alla situationer i livet.

Staterna ska också främja tillgång till, kännedom om och användning av hjälpmedel och teknik som främjar habilitering och rehabilitering.

ARTIKEL 27 Arbete och sysselsättning

Människor med funktionsnedsättning har rätt till arbete på samma villkor som andra. Staterna ska förbjuda diskriminering avseende alla frågor som gäller alla former av yrkesverksamhet, däribland vid anställning, bibehållande av anställning och befordran. Staterna ska skydda rätten till rättvisa och gynnsamma arbetsvillkor och skälig anpassning ska kunna erbjudas på arbetsplatsen.

ARTIKEL 28 Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet
Människor med funktionsnedsättning har rätt till en fullgod levnadsstandard för sig och sina familjer, tillräckligt med mat, kläder och en lämplig bostad samt till fortlöpande förbättrade levnadsvillkor. Staterna ska säkerställa att människor med funktionsnedsättning, särskilt kvinnor, flickor och äldre, får tillgång till program för social trygghet och fattigdomsbekämpning.

ARTIKEL 29 Deltagande i det politiska och offentliga livet
Staterna ska garantera att människor med funktionsnedsättning kan delta i den politiska processen på samma villkor som andra. Staterna ska bland annat i samband med val, säkerställa att valprocedurer och material är tillgängligt.

ARTIKEL 30 Deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott
Människor med funktionsnedsättning ska kunna delta i kulturlivet på lika villkor som andra. Lokaler, material och aktiviteter ska vara tillgängliga. Det gäller också rekreation, fritidsverksamhet och idrottsverksamhet. Människor med funktionsnedsättning ska också få erkännande och stöd för sin särskilda kulturella och språkliga identitet, däribland teckenspråk och dövas kultur.

Procedurreglerna

Artiklarna 33–50 handlar om hur tillämpning och övervakning av konventionen ska gå till i varje land och i FN, staternas rapportering till FN:s övervakningsorgan, samarbete mellan staterna med mera. I den näst sista artikel, artikel 49, står det att konventionen ska finnas i tillgängliga format. Nedan har vi valt att lyfta fram fyra av procedurreglerna; artiklar 31–34.

Artikel 31 Insamling av statistik och information

Artikeln handlar om att staterna ska samla in information, statistik och forskningsrön som gör det möjligt att ta fram riktlinjer som bidrar till genomförandet av konventionen och till att identifiera och bemöta hinder som människor med funktionsnedsättning ställs inför.

Artikel 32 Internationellt samarbete

Staterna ska se till att internationellt samarbete och internationella utvecklingsprogram omfattar människor med funktionsnedsättning och är tillgängliga för dem.

Artikel 33 Nationellt genomförande och övervakning

Artikeln handlar om hur genomförandet av konventionen ska övervakas. Varje stat som antagit konventionen ska inrätta en samordningsmekanism på regeringsnivå för frågor som rör förverkligande av konventionen inom olika sektorer och på olika plan.

Det ska också finnas ett oberoende nationellt organ som ska övervaka genomförandet och efterlevnaden av konventionen. Det civila samhället ska också vara fullt delaktigt i övervakningsprocessen. Det gäller särskilt människor med funktionsnedsättning och de organisationer som representerar dem.

Artikel 34 Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Artikeln handlar om den internationella övervakningen. FN kommer att tillsätta en särskild kommitté som ska övervaka hur rättigheterna i konventionen efterlevs. Två år efter att ett land har ratificerat konventionen ska en rapport lämnas till den här övervakningskommittén om hur läget är för personer med funktionsnedsättning. Därefter ska varje land rapportera vart fjärde år om de framsteg som gjorts sedan första rapporten lämnades in.

FAKTA

Frivilligt protokoll om klagorätt

Vid sidan av konventionen finns ett så kallat frivilligt (fakultativt) protokoll som varje stat kan välja om de vill ratificera. Protokollet ger den enskilde – eller en handikapporganisation – möjlighet att klaga till övervakningskommittén om någon anser att hans eller hennes rättigheter i konventionen är kränkta. Först måste dock alla "inhemska rättsmedel vara uttömda". Fallet måste ha prövats i alla rättsliga instanser som till exempel länsrätt, kammarrätt och regeringsrätt. Först därefter går det att föra ett ärende vidare till övervakningskommittén.

Sverige har undertecknat protokollet.

3. Lär känna innehållet i artiklarna – övningsexempel

Exempel 1: Likvärdig vård för alla

En kunskapsöversikt från Sveriges kommuner och landsting "Ojämställdhet i hälsa och vård" från 2007 visade att kvinnor ofta fick sämre vård än män. Bland annat framkom att:

- kvinnor har mindre chans än män att få nyare, bättre och dyrare läkemedel,
- kvinnor får vänta längre än män med gråstaroperationer,
- kvinnor får rehabiliteringspenning under kortare perioder än män.

SÖK I KONVENTIONEN

- a) Vilka skrivningar i konventionen visar att människor med funktionsnedsättning ska få lika god vård som andra?
- b) Vilka skrivningar i konventionen visar att kvinnor har rätt till lika god vård och behandling som män?

DISKUTERA

- c) Var i samhället ligger ansvaret för att alla får likvärdig vård?
- d) Hur fungerar det i er kommun och inom ert landsting – diskutera era erfarenheter i förhållande till skrivningarna i konventionen.

Exempel 2: Arbete och arbetsmarknadsåtgärder

I Sverige är förvärvsarbete och deltagande i arbetsmarknadsåtgärder betydligt lägre bland människor med funktionsnedsättning jämfört med andra. I Statistiska Centralbyråns arbetskraftsundersökning från juni 2007 framgår att sysselsättningen förbättrats för samtliga grupper utom för personer med nedsatt arbetsförmåga på grund av funktionsnedsättning. I dessa fall är tendensen den motsatta. Mellan 1998 och 2004 har andelen sysselsatta i denna grupp minskat från 65 till 62 procent.

I arbetskraftsundersökningen från 2007 hade sysselsättningsgraden minskat till 52 procent.

Undersökningen visar också att kvinnor får anpassningar i betydligt lägre utsträckning än män. Medan 80 procent av männen får sina behov tillgodosedda vad gäller anpassat arbetstempo och anpassade arbetsuppgifter, så är det bara 65 respektive 70 procent av kvinnorna som får det.

SÖK I KONVENTIONEN

- a) Vilka skrivningar i konventionstexten stöder att människor med funktionsnedsättning ska ges förutsättningar att förtjäna sitt uppehälle?
- b) Vilka krav ställer konventionen på staten för att kvinnor och män ska få lika rätt och möjligheter att förtjäna sitt uppehälle?

DISKUTERA

- c) Vilka krav kan ni ställa på samhället:
Vad kan staten göra? Kommunen? Arbetsgivaren? Den enskilde individen?

Exempel 3: Den politiska processen och föreningslivet

Handikappförbundens båda alternativa rapporter till FN:s övervakningssystem visar att bristande tillgänglighet konsekvent utestänger människor med funktionsnedsättning från att till exempel kunna delta i den politiska processen och i föreningslivet.

SÖK I KONVENTIONEN

- a) Vilka skrivningar i konventionen slår fast att människor med funktionsnedsättning har rätt att delta fullt ut inom områdena ovan?

DISKUTERA

- b) Hur fungerar det idag med möjligheterna att vara politiskt aktiv?
Diskutera utifrån olika funktionsnedsättningar (som till exempel synskada, rörelsehinder, astma, utvecklingsstörning).

Exempel 4: Skydd, stöd och återanpassning vid övergrepp

Bristande tillgänglighet till kvinnojourer gör att många barn och kvinnor med funktionsnedsättning inte kan få nödvändigt skydd och stöd till återanpassning när de blir utsatta för övergrepp.

SÖK I KONVENTIONEN

- a) Vilka skrivningar i konventionen stöder att barn och kvinnor har rätt till nödvändigt stöd då de blivit utsatta för övergrepp?

- b) Vilka artiklar i konventionen slår fast att mans- och kvinnojourer ska vara tillgängliga när det gäller såväl information, kommunikation, miljöer som bemötande?

DISKUTERA

- a) Var i samhället ligger ansvaret för att mans- och kvinnojourer ska kunna ge fullgott stöd till människor med funktionsnedsättning?
b) Hur fungerar det i er kommun?

Exempel 5: Personlig rörlighet

Handikapprörelsen känner till många fall där människor tvångsförflyttats från sitt boende på grund av sin funktionsnedsättning. Ett storstadsfenomen är till exempel att personer med psykiska funktionsnedsättningar inte kan välja sitt boende. Följden kan bli att den enskilde måste acceptera ett boende utanför sin egen kommun eller län. Att tvingas flytta är ett exempel på att individens möjlighet att själv välja bostad satts ur spel.

SÖK I KONVENTIONEN

- a) Vilka skrivningar i konventionen stöder individens rätt att själv bestämma om och vart hon eller han vill flytta?

DISKUTERA

- b) Har människor med funktionsnedsättning samma möjligheter om andra att flytta vart de vill inom landet? Vilka faktorer kan begränsa eller förhindra möjligheterna att flytta? Hur fungerar det till exempel för människor med rörelsehinder, synskada, döva, personer med psykiska eller medicinska funktionsnedsättningar?

Exempel 6: Utbildning

I rapporten "Mot en inkluderande skola?" från 2006 beskrivs utvecklingen av undervisningsgrupper där man samlar elever med olika funktionsnedsättningar.

Många elever med motstridiga behov kan komma att placeras i samma grupp. Grunderna för placering i sådana grupper är ibland oklara och det förekommer olika former av intagningsförfaranden. Av rapporten framgår även att det inte är ovanligt att grupperna isoleras från övrig skolverksamhet. Ett annat allvarligt problem är att eleverna riskerar att inte få all den undervisning de är berättigade till. I vissa grupper

bedrivs undervisning endast i svenska, engelska och matematik. Kvaliteten på undervisningen motsvarar ofta inte heller vad eleverna har rätt till.

SÖK I KONVENTIONEN

- a) Vilka skrivningar i konventionen beskriver att elever med funktionsnedsättning har rätt till lika god utbildning som andra?

DISKUTERA

- b) Hur fungerar skolan för elever med funktionsnedsättning i er kommun? Diskutera utifrån olika funktionsnedsättningar. Får de utbildning på lika goda villkor som elever utan funktionsnedsättning?
- c) Var i samhället ligger ansvaret för att till exempel skolbyggnader är tillgängliga? material och undervisning är tillgängliga?

Exempel 7: Jämställdhet

I en så kallad alternativrapport till FN:s övervakningsorgan för konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter konstaterar handikapprörelsen att den svenska staten behöver:

”tillsätta en utredning som grundligt undersöker och dokumenterar i vilken mån kvinnor och flickor med funktionsnedsättning diskrimineras i förhållande till män och pojkar med funktionsnedsättning.”

I rapporten konstateras att en sådan undersökning måste göras på alla områden som täcks av medborgerliga, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

SÖK I KONVENTIONEN

- a) Vad står i konventionen om kvinnors och barns rättigheter?

DISKUTERA

- b) Artikel 3 g) tar upp jämställdhet mellan män och kvinnor. Hur ska artikeln ”grundläggande principer” – däribland jämställdhet – användas i förhållande till de andra artiklarna?

Exempel 8: Kultur

I en levnadsnivåundersökning från år 2005 ställde Handu nedanstående fråga till människor med synskador, hörselskador/dövhet och rörelsehinder: ”Hur upplever du

att det fungerar för dig när du ska gå på teater, bio eller föreläsningar/seminarier?”
Många svarade att de kände sig utestängda från dessa aktiviteter.

SÖK I KONVENTIONEN

- a) Vad står det i konventionen om rätten att delta i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott?

DISKUTERA

- b) Hur fungerar det i er kommun för människor med funktionsnedsättning, kan alla:
– gå på bio, teater, konserter och museiverksamheter?
– kan alla gå på idrottsevenemang på orten?
- c) Kan människor med funktionsnedsättning själva vara aktiva utövare inom olika kulturområden:
– spela teater? Musicera? Utöva andra kulturverksamheter?
– idrotta med det man själv vill?
- d) Var i samhället ligger ansvaret för att alla ska kunna både delta i och själva utöva olika kulturaktiviteter och idrotter?
-

4. Vägen till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

År 1948 antogs "FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna". Det är det första internationella dokument som erkänner att alla människor har lika värde och rättigheter. I den allmänna förklaringen slås de grundläggande principerna för mänskliga rättigheter fast.

De två grundläggande FN-konventionerna

Rättigheterna i "FN:s allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna" är inte bindande. Därför utarbetade FN två "baskonventioner":

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, 1966
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, 1966

FAKTA

FN har speciella kommittéer som övervakar hur konventionerna efterlevs. Cirka vart fjärde eller femte år ska varje regering rapportera till FN:s övervakningssystem om hur det går med förverkligandet av de mänskliga rättigheterna.

Hur lever Sverige upp till rättigheterna när det gäller flickor, pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning? Det kan man läsa om i två så kallade alternativrapporter som handikapprörelsen tagit fram. Alternativrapporterna beskriver hur det fungerar idag för människor med funktionsnedsättning i Sverige, i förhållande till rättigheterna i konventionerna. Alternativrapporterna finns att hämta på www.hso.se.

Svenska handikapporganisationer har också deltagit i grupper som tagit fram rapporter om kvinnokonventionen, barnkonventionen och konventionen om rasdiskriminering.

FN-konventioner som gäller särskilda grupper

FN har också tagit fram speciella konventioner som förtydligar de mänskliga rättigheterna i förhållande till olika grupper i samhället.

Bland dessa finns:

- Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering, 1965
- Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, 1979
- Konventionen mot toryr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling, 1984
- Konventionen om barnets rättigheter, 1989

Alla FN-konventioner gäller i hela världen i de länder där de ratificerats. Sverige har ratificerat alla ovan nämnda konventioner.

FN:s standardregler – en viktig milstolpe

År 1993 antog FN:s Generalförsamling FN:s standardregler för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet. Till standardreglerna knöts en speciell FN-rapportör och en expertpanel med representanter från den internationella handikapprörelsen.

Dokumentet är ett moraliskt och politiskt åtagande från staternas sida att anpassa samhället till människor med funktionsnedsättning. Reglerna ger principiella ståndpunkter när det gäller rättigheter, möjligheter och ansvar. De innehåller också konkreta förslag på hur ett land kan undanröja hinder för människor med

funktionsnedsättning och skapa ett tillgängligt samhälle. Standardreglerna är grunden för dagens svenska handikappolitik.

Nästa viktiga milstolpe kom i och med FN:s resolution 2000/51. Där slogs fast att funktionshindersperspektivet ska arbetas in i alla de organ som bevakar hur FN:s medlemsländer lever upp till de mänskliga rättigheterna. Standardreglerna ska användas som en måttstock. Att förverkliga standard-reglerna blev därmed samma sak som att genomföra mänskliga rättigheter för människor med funktionsnedsättning.

FAKTA

En resolution är en kraftfull rekommendation som antagits av medlemmarna i en organisation, som till exempel FN.

Konventionens framväxt

Alla konventioner gäller även människor med funktionsnedsättning. Men de har allför sällan använts på det sättet. Frågor som gäller flickor, pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning har istället behandlats som medicinska eller sociala frågor eller frågor om välgörenhet. Därför har det funnits ett stort behov av ett bindande dokument som samlar, identifierar och förtydligar mänskliga rättigheter i förhållande till människor med funktionsnedsättning. Nu finns det dokumentet.

Det tog ungefär fem år att arbeta fram konventionen om rättigheter för människor med funktionsnedsättning. Under den tiden fick den internationella handikappörelsen stora möjligheter att påverka innehållet. Det var första gången i FN:s historia som den grupp konventionen gällde, fick så stort inflytande över konventionens innehåll.

I december 2006 antog FN:s Generalförsamling "Konventionen om rättigheter för människor med funktionsnedsättning". Konventionen och ett tillhörande frivilligt protokoll om enskildas och grupper klagorätt öppnades för undertecknande i mars 2007. Sverige var en av de första staterna som skrev på. I november 2008 antogs konventionen av Sveriges riksdag

5.Handledning

Det här materialet vänder sig till var och en som vill lära känna "FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning". Det kan användas inom handikapprörelsen och av samhällsrepresentanter som politiker, tjänstemän och personalgrupper som på ett eller annat sätt påverkar livet för människor med funktionsnedsättning. Materialet innehåller sammanfattningar av konventionen.

Därför bör det användas tillsammans med originaltexten till konventionen så att det vid behov går att slå upp i texten och studera innehållet närmare.

"Lär känna..." kan läsas av den som vill sätta sig in i konventionen på egen hand. Materialet kan också användas av en grupp som vill fördjupa sina kunskaper om konventionens rättigheter genom att fundera och diskutera tillsammans, till exempel i en studiecirkel. I så fall kan materialet delas upp på tre träffar på följande sätt:

Första träffen

Gå igenom materialet fram till avsnittet "Rättighetsartiklarna".

DISKUTERA

- Vad är mänskliga rättigheter?
- Idag talar vi inte om "handikappade" – vi säger människor med funktionsnedsättning. Vad är skillnaden mellan de båda begreppen?
- Varför är det viktigt att frågor som gäller människor med funktionsnedsättning behandlas som frågor om mänskliga rättigheter?
- Hur fungerar det idag – hanteras funktionshindersfrågor som frågor om rättigheter? Om inte – vad blir skillnaden?
- Artikel 3 innehåller åtta grundläggande principer. De principerna ska gälla i alla artiklar. Vad innebär det i praktiken?
- Artikel 4 lyfter fram att en stat som antagit konventionen ska respektera, främja och skydda rättigheterna i konventionen.

Vad innebär det att staten ska:

- respektera rättigheterna?
- främja rättigheterna?
- skydda rättigheterna?

- Sverige är ett decentraliserat samhälle och i många fall ligger ansvaret för att konventionens rättigheter förverkligas inom kommunernas ansvarsområden. Hur fungerar det idag:
 - arbetar våra kommuner utifrån perspektivet ”mänskliga rättigheter?”
 - om inte, vad får det för konsekvenser?

Andra träffen

GÅ IGENOM ARTIKLARNÄ 5–30.

DISKUTERA

Gå igenom artikel för artikel igen (eller de artiklar som känns mest aktuella) och diskutera hur ni tycker att samhället i stort idag lever upp till konventionens rättigheter. Här följer några exempel på hur ni kan diskutera:

Artikel 5 Jämlikhet och icke-diskriminering

Hur fungerar det – har människor med funktionsnedsättning lika möjligheter som alla andra eller förekommer diskriminering? Har ni exempel på när människor med funktionsnedsättning blir diskriminerade?

Artikel 8 Ökad medvetenhet

Vad gör samhället för att förebygga fördomar och för att höja medvetenheten om frågor som gäller funktionsnedsättningar och funktions-hinder? Tillräckligt?

Artikel 19 Att leva självständigt och att delta i samhället

Människor med funktionsnedsättning ska ha samma rätt som andra att leva i samhället med lika valmöjligheter – full delaktighet ska vara möjligt. Är det så? Har människor med funktionsnedsättning lika möjligheter som andra till egna val och full delaktighet i samhället?

Och så vidare, artikel för artikel.

Tredje träffen

Gå igenom och diskutera de åtta övningsexemplen i materialet.

SAMMANFATTA

- Har människor med funktionsnedsättning samma möjlighet att få sina mänskliga rättigheter uppfyllda som andra?
- Arbetar samhället idag – stat, regioner/landsting och kommuner – medvetet och effektivt för att de mänskliga rättigheterna ska förverkligas när det gäller människor med funktionsnedsättning?

- Hur kan ni använda mänskliga rättigheter i det intressepolitiska arbetet?

Materialet "Lär känna FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning" är det första i en serie om tre material.

Det andra materialet handlar om hur handikapprörelsen kan arbeta för att rättigheterna ska förverkligas. Materialet heter "Använd FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning" och kan beställas genom Handikappförbundens samarbetsorgan.

6. Facit till övningsexemplen i del 3

Nedanstående artiklar kan till exempel användas.

EXEMPEL 1: LIKVÄRDIG VÅRD FÖR ALLA
Artiklarna 3, 6 och 25

EXEMPEL 2: ARBETE OCH ARBETSMARKNADSÅTGÄRDER
Artiklarna 3, 4, 6 och 27

EXEMPEL 3: DEN POLITISKA PROCESSEN OCH FÖRENINGSLIVET
Artiklarna 3, 6, 9 och 29

EXEMPEL 4: SKYDD, STÖD OCH ÅTERANPASSNING VID ÖVERGREPP
Artiklarna 3, 6 och 16

EXEMPEL 5: PERSONLIG RÖRLIGHET
Artiklarna 3, 6 och 20

EXEMPEL 6: UTBILDNING
Artiklarna 3, 6, 7 och 24

EXEMPEL 7: JÄMSTÄLLDHET
Artiklarna 3, 5, 6 och 7

EXEMPEL 8: KULTUR
Artiklarna 3, 6, 9 och 30

7. Några användbara hemsidor

Committee on the Rights of Persons with Disabilities
www2.ohchr.org/english/bodies/crpd/index.htm

Delegationen för mänskliga rättigheter i Sverige
www.mrdelegationen.se

Diskrimineringsombudsmannen
www.do.se

European Disability Forum
www.edf-feph.org

Forum Kvinnor och Funktionshinder
www.kvinnor-funktionshinder.se

Handikappförbundens samarbetsorgan
www.hso.se

Handisam – myndigheten för handikappolitisk samordning
www.handisam.se

Regeringens sida om de mänskliga rättigheterna
www.manskligarattigheter.gov.se

Svenska FN-förbundet
www.sfn.se

Svenska kommittén för Rehabilitation International
www.sveri.se

Sveriges kommuner och landsting, SKL
www.skl.se

Synskadades Riksförbund
www.srfriks.org

United Nations Enable
www.un.org/disabilities

Lär känna FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

I november 2008 antog Sveriges riksdag FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Konventionen förtydligar de mänskliga rättigheterna i förhållande till människor med funktionsnedsättning.

Det här materialet vänder sig till alla som vill ha kunskap om konventionens innehåll. Här finns grundprinciperna för mänskliga rättigheter, vägen fram till konventionen och en sammanfattande genomgång av konventionens artiklar. Dessutom finns övningsexempel med diskussionsfrågor som ger läsaren anledning att lära känna konventionstexten. Materialet kan användas för diskussioner i en grupp, vid ett möte eller i en studiecirkel, därför finns också en kort handledning.

Materialet "Lär känna FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning" finns även på punktskrift, i Daisy-format och som teckenspråkig dvd. Det kan beställas från Handikappförbundens samarbetsorgan:
Tel 08–546 404 00, texttel 08–546 404 50, e-post hso@hso.se

Agenda 50 – verktyg för våra rättigheter är ett treårigt projekt. Det genomförs i samarbete mellan Handikappförbundens samarbetsorgan, Forum Kvinnor och Funktionshinder (FQ), Svenska kommittén för Rehabilitation International (SVERI) och Synskadades Riksförbund (SRF) och med stöd av Arvsfonden.